

Kah Bee Chow ir Simona Dumitriu

2020 SPALIS, KAH BEE CHOW IR SIMONA DUMITRIU

Simona Dumitriu ir Kah Bee Chow yra draugės, gyvenančios ir dirbančios Švedijos mieste Malmėje.

Ką tau reiškia „palaikymo struktūros“ ir kaip jos pasireiškia tavo kasdieniame gyvenime bei meninėje veikloje? Ar jos turi fizinį pavidalą, socialinę formą ar kitas apraiškas?

Simona: Savo kasdieniame gyvenime struktūrinį palaikymą atrandu prisimindama savo mamos, senelių ir prosenelės stiprybę bei darbą, kurio jos nevengė visą gyvenimą. Jaučiuosi privilegijuota, nes esu kilusi iš labai stiprių cis moterų giminės, puikiai išgyvenusių ir klestėjusių beveik visiškai be cis vyrų pagalbos (nors tam tikrais etapais ir turėjusių sutuoktinius), bei savo rankomis pasistačiusių namus ir susikūrusių saugią aplinką. Todėl jaučiuosi taip, lyg savo protu, ryžtu ir pasitikėjimu įkūnyčiau viso pasaulio tvirtybę. Visa tai dėl to, kad žinau tam tikras savo giminės istorijos nuotrupas. Be to, palaikymą man teikia prieš mane gyvenusių *queer* aktyvistų veikla, *queer* išsilaisvinimo poetų ir kankinių žodžiai...

Taip pat mano partnerės kūnas, mano katinas, kai jį laikau ant rankų ir šoku, bei panašios klišės.

Ir dar raganavimas, su kuriuo mano kilmė irgi iš dalies siejasi, bet tai kita istorija.

Meninėje veikloje – kūnai ir protai, įveikiantys iššūkius, dirbantys ranka rankon, kad pabaigtų rengiamą parodą, ypač kai tuos kūnus ir protus bei jų patirtis gerai pažįstu. Kartais atsiribojau nuo kai kurių savo aplinkos

žmonių, nes nuolat juos lyginu su tais, su kuriais anksčiau yra tekę susipažinti ar dirbti. Manau, mano etinio mąstymo ir kultūrinio darbo modeliais galėtų būti menininkai Ileana Faur ir Marianas Dumitru – du kolektyvo, kuriam ir pati priklausau, nariai, fantastiškosios, mitinės, bet nebeegzistuojančios Bukarešto „Platforma Space“ organizatoriai. Neįsivaizduoji, kokia esu jiems dėkinga.

Palaikymo struktūras galima tapatinti ir su institucijomis – turiu omeny, argi finansavimo arba archyvavimo organai *nėra* palaikymo struktūros? Bet kalbant apie institucijas, (įsitvirtinusias, gerai finansuojamas) vyrauja kitoks požiūris ir taisyklės. Ar iš viso galime vadinti tai, ką jos daro, palaikymu arba rėmimu, ar tai tiesiog yra biurokratinis refleksas, būdingas pačiai jų egzistencijai? Turiu omeny, kad šitas žodis jau labai nuvalkiotas, nes prie kiekvieno projekto, kuriam skirta nors truputis pinigų, privalu parašyti, kad jį „remia“ tokia ar anokia institucija, finansavimo organas ir taip toliau. Šia prasme jas galima būtų laikyti daugiametėmis (?), stabiliomis (?) ir tolygiomis (?) „palaikymo“ teikėjomis. Toks žodžių pasirinkimas gana apgaulingas, nes jis apibūdina geradarių, o ne darbdavio vaidmenį – galbūt tai palikimas iš renesanso laikams būdingų santykių tarp menininkų ir jų „mecenatų“, kurie iš tikrųjų buvo ir tebėra tiesiog darbdaviai. Išskyrus, žinoma, tai, kad jie neprisiima atsakomybės užtikrinti pensiją, sveikatos apsaugą ir panašius dalykus. Ech, apie tai galima parašyti visą straipsnį.

Permąstau šį klausimą mintyse grįždama prie vieno teksto – Laros Khaldi, Yazano Khalili ir Marwos Arsanios pokalbio transkripcijos *What We Talk about When We Talk about Crisis: A Conversation, Part 1*, 2020 m. rugsėjo 11 d. publikuotos žurnale „eflux“. Neoliberalios kultūros institucijos arba kultūrinės organizacijos dedasi esančios „palaikymo struktūromis“, nors tuo pačiu metu kuria atrankos ir įgaliojimo sistemą, yra šiuolaikinio meno skonio formuotojos, laiko dvasios skleidėjos ir taip toliau. Muziejai, meno galerijos ar finansavimo institucijos yra, kaip bebūtų, ekonominės paramos struktūros, nes siūlo stipendijas, apmokamą darbą, užmokestį už „projektus“ ir t. t. Šios matomos palaikymo struktūros

yra priešingybė, pavyzdžiui, mano pirmiau išsakytomis mintimis. Jas būtų galima taip pat priversti prisiimti atsakomybę. Skaitant ilgą, išsamų ir labai aktualų pokalbį tarp Khaldi, Khalili ir Arsanios, man darosi akivaizdu, kad pagal giliai įsišaknijusią šių dienų mąstyseną, šios struktūros veikia kaip „geradarės“, o ne darbdavės. Tuomet kodėl nuolat jaučiame jų rūstybę arba baiminamės jų paslėptų siekių? Vienu pokalbio momentu Khaldi palygina situaciją Palestinoje su Soroso finansuojamais šiuolaikinio meno centrais pietryčių Europoje po komunizmo griūties. Pačiai teko stebėti šį palaikymo struktūros formavimo procesą kuriantis Bukarešto CSAC, vėliau tapusiam CIAC (Soroso šiuolaikinio meno centras), o dar vėliau, pasibaigus Soroso finansavimui, pervadintam į Tarptautinį šiuolaikinio meno centrą. Šio centro misija, kaip Khaldi ir pabrėžė, buvo atsikratyti užsilikusio komunistinio mąstymo apraiškų ir ryžtingai pakreipti meną link liberalių, kapitalistinių tikslų, tuo pačiu metu formuojant vietinį meno elitą. Ir – oho! Šiai palyginti nedidelei institucijai pavyko būtent tai ir padaryti. Ji iškėlė šių dienų meno scenos lyderius – tai reiškia, kad buvęs CSAC / CIAC direktorius dabar yra AFCN (Rumunijos Nacionalinio kultūros fondo agentūra), t. y., pagrindinės ir vienintelės nacionalinės vizualiųjų bei taikomųjų menų finansavimo institucijos direktorius, o visi kiti menininkai, artimi CSAC / CIAC, yra gana žinomi tarptautiniu mastu, kai kurie tapo Dailės universiteto fakultetų vadovais, vienas yra Bukarešto MNAC (Nacionalinis šiuolaikinio meno muziejus) direktorius ir taip toliau. Visa tai nėra vien kritika, nes ir CSAC / CIAC, ir jame dirbantys bei jo remiami asmenys mokydami neoliberalizmo metodų (t. y. rumuniškosios jų versijos) kartu kovojo prieš stiprias tradicionalizmo sroves ir įsišaknijusią *diedukų* korupciją bei apskritai rėmė eksperimentus, performanso meną, *queer* procesus ir taip toliau, bet taip pat tūkstantmečių sandūroje įtvirtino savo galią būdami patriarchalinių sistemų dalimi. Žodžiu, visa tai, ta įvairių galių (ir palaikymo) struktūrų kova dėl dominavimo, būtų įdomi medžiaga tyrimui.

Ką reiškia būti kieno nors kito palaikymo struktūros dalimi?

Simona: Tai reiškia atsakomybę, baimę. Aš palaikau savo nedidelę šeimą tiek finansiškai, tiek tiesiog artimai bendraudama su savo motina, kuri gyvena viena ir sensta. Taigi, tai reiškia stiprią baimę, ir ko gero egoizmą, nes aš arba mes bandome išsikapanoti iš savo tik pusiau saugios, prekariškos (nekenčiu to žodžio) padėties... bet į kur?

Kah Bee: Sutinku, kad abiem pusėms gali būti sunku; tokių santykių pagrindu laikau bendrystę, nors vis tiek išlieka įvairiausiai nesutapimai. Jau anksčiau kalbėjome apie kasdienį ryšį, kurį palaikai su motina; tą patį pastebėjau ir su kitais draugais, kurių tėvai gyvena svetur. Pavyzdžiui, mūsų draugas A. atsiliepdavo į tėvo skambutį vidury vakarienės ir jie kaip reikiant išsikalbėdavo, apsikeisdavo detalėmis ataskaitomis bei išlikdavo vienas kito gyvenimo dalimi net būdami skirtingose šalyse, visiškai skirtinguose kontekstuose ir taip toliau. Tai visada mane stebino, nes man pačiai sunku tai daryti. Kai vasarą sužinojau apie diagnozę, pradėjau dažniau susisiekti su šeima vaizdo skambučiais – iš savo pusės jaučiu, kad man tų pokalbių reikia labiausiai, nes tiesiog negaliu likti nežinioje, negaliu nesusirasti internete visų terminų ir procedūrų, kurių nė nesuprantu – noriu jausti, kad galiu nors kiek valdyti tai, kas iš tikrųjų visai nevaldoma, jausti kad galiu rodyti rūpestį nepaisant mano buvimo vietos; galima sakyti, kad šis rūpestis nemažiau susijęs su mano jaučiama kalte ir su kontrolės poreikiu nei su rūpestingumu. Vis dėlto mūsų tolimųjų skambučių dažnumas suteikia pastovumo, kurio taip trūksta, kai visi jaučiamės sutrikę ir susirūpinę – tarsi visą procesą būtų galima sulaikyti vietoje. Nesavarankiškumas savo ruožtu irgi gali tapti palaikymo struktūra, būdu aprėpti tai, ko negalime žinoti. Man vis dar sunku kalbėtis telefonu, bet tobulėju.

Sakyčiau, prasidėjus pandemijai vykimas į kolektyvinę studiją Malmėje ir beveik kasdieniai susitikimai su draugais bei kolegomis man tapo svarbiu pastovumo šaltiniu – taip buvo ir anksčiau, bet ypač pasijuto dabar. Pastebiu, kad man labai pasisekė nuolat iš aplinkinių jausti geraširdiškumą ir dosnumą. Tokie dalykai neatsitinka savaime, reikia labai specifiškai išsidėsčiusių palaikymo struktūrų ir žmonių, kuriems

pakankamai rūpi. Šiuo atveju, prieš mums atsikeliant, pastate jau buvo kitas kolektyvas, „Alta“, kurio nariai buvo išvystę gerus santykius su nuomotoju, apskritai suteikusių mums galimybę dirbti toje erdvėje. Dar yra subsidija dirbtuvėms, kurios Malmės menininkai kas dvejus metus gali prašyti iš savivaldybės, kad dalinai padengtų nuomą. Be to, tarp mūsų yra pakankamai norinčių kartu dirbti bendroje fizinėje erdvėje ir vertinančių buvimą bendruomenėje. Nė vienas iš šių dalykų nėra garantuotas.

Bet tuo pačiu raginčiau pernelyg neromantizuoti kolektyvo ir nelaikyti jo magišku vaistu nuo visų ligų; be abejo, kartu dirbti, sugyventi ir kalbėtis svarbu, netgi būtina, bet taip pat gali būti be galo sunku bei ne visiems vienodai įmanoma. Atsimenu, garsiai juokiausi kažkada šįmet perskaičiusi tokį pranešimą tviteryje:

„tikrai nedaugelis jūsų iš tikrųjų gyvena komunos tipo situacijoje, tad leiskite jums paaiškinti, kad iš tikrųjų tai yra visiškai šūdas. tai yra darbas visu etatu, visi nemandagūs ir įkyrūs, ir niekas niekad nevaldo sušiktos virtuvės. visos didelės 7-ojo deš. komunos sugriuvo tuo pačiu būdu“¹

Gal kiek apibendrinta, bet tikrai pažįstama. Kažin, ar galime kalbėti apie bendruomenės poreikį jo neišaukštindami? Arba neidealizuodami jo kaip kokio utopinio šlapio sapno?² Nepropaguojau atsiskyrėliško gyvenimo miške, bet noriu pripažinti, kad konfliktai ir aršūs susikirtimai dėl sąlygų, kurios būtinos šiam bendrumui ar gretimumui egzistuoti, yra neišvengiami, o sunkumai gali nevienodai nugulti ant kiekvieno pečių. Simona, kai tik tu užsimeni apie Bukarešto „Platformą“ – atleisk, jei visiškai klystu – įsivaizduoju jus visus sėdinčius kieme prie ilgo stalo,

aptarinėjančius idėjas, aistringai ir ilgai diskutuojančius, dialogui nenutrūkstant net ir kai stipriai nesutariama. Tai tarsi tam tikras būtinasis darbas, galbūt *veikimas* arendtišką prasmę, kuris dargi vyksta labai konkrečioje vietoje – turiu omenyje, tokioje, kur iš manęs nesitikima, tarkim, sėdėti prie vieno stalo su rasiste buvusiojo partnerio senele ir ginčytis dėl savo teisės į asmeniškumą, nors ir suprantu, kad būtent tokio pokalbio daugelis iš manęs tikėtusi vardan..?

Simona: Cha cha, juokinga – romantizuotas paveikslas atvirame ore, bet gražu. Kieno neturėjome, išskyrus asfaltuotą mašinų aikštelę, kur ant gretimų laiptų buvo galima atsisėsti parūkyti ar išgerti kavos. Bet šiaip pati erdvė buvo didžiulė, kartais visai šviesi, kartais tamsoka, bet visad gan dulkėta. Tiesa, ten galėjome mėgautis tokiais pokalbiais, kaip tu įsivaizduoji, bent jau kartais (nors ne visada).

Man taip pat pažįstamas tas suplakimas: bendruomenė, komuna, bendrumas, ką turime bendra, ir taip toliau. Iš savo patirties matau, kad visas tas sąvokas tikrai kažkas sieja. Iš visų jų vis dažniau grįžtu prie žodžio *bendrumas*.

Kodėl kai kurios palaikymo struktūros yra nematomos arba apskritai ignoruojamos? Ką reikėtų padaryti jas matomomis meno kūrinyje ar parodoje? Kokios yra jų matomumo sąlygos?

Simona: Šis klausimas verčia mane galvoti apie separatizmą ir apie daugybę priežasčių, dėl kurių diskriminaciją patiriančioms grupėms gali tekti susikurti sau atskirą, saugią ar bent saugesnę aplinką. Hm, jos jokiu būdu neturėtų būti daromos matomomis vardan kokio nors meno. Tokios grupės gali pačios nuspręsti pateikti save tam tikru būdu, ir tai kone vienintelis etiškas būdas padaryti šias palaikymo struktūras matomomis: kai jos pačios nutaria tokiomis tapti ir pačios pasirenka, kam jos bus matomos. Bet koks kitas bandymas „priversti“ jas tapti matomomis būtų tolygu priverstiniam atskleidimui.

Kah Bee: Kalbant apie separatizmą, Eli Clare per savo pranešimą (kurį skaitė dalyvaudamas Rupert parodos renginių programoje),

pasakodamas apie vieną realų atsitikimą, tarsi užbėgdamas už akių pridūrė: „Ir tai nėra išgalvota istorija, aš neprikuriu detalių, netgi jų neišpučiu. Tokios nesąmonės ir norėdamas neišgalvočiau.“

Man labai gerai pažįstama ši situacija: ta nuojauta, kad tavimi netikės, tave tikrins ir įtars, kad bus abejojama tavo gebėjimais kalbėti apie savo gyvenimo patirtį be paranojos, kvaištelėjimo ir šališkumo. Ar tavo versija įveiks prarają, skiriančią ją nuo klausytojų matomos realybės versijos?

Manau, kad separatizmas gali bent laikinai suteikti atvangą nuo būtinybės nepailstamai derintis prie kiekvieno pasirinktos tikrovės.

Ką galėtume padaryti, kad šios struktūros taptų mažiau pažeidžiamos, atsparesnės „asmeniniams interesams“ ir individualizmui, nuolat skatinamam neoliberalių kapitalistinių siekių? Gal vietoje to galėtume sugalvoti, kaip palaikymo struktūros galėtų stiprinti kolektyviškumą?

Simona: Man šis klausimas neatrodo artimas. Manau, kad tikros palaikymo struktūros (grupės, ar žmonės) yra labai stiprios ir atsparios aplinkos poveikiui. Jei jas vis dėlto sunaikina jų aplinka, tai pašalinis žmogus niekaip to nesustabdys. Galbūt reikėtų liautis jas mėgdžiojus, nesulyginti bet kokios meniškos *woke* (šitas žodis dabar vis labiau instrumentalizuojamas) hipsterių grupelės, turinčios erdvę madingoje miesto vietoje, su žmonėmis, kurie ši tikrųjų įdeda daug darbo ir susikuria saugią aplinką, arba bando tai daryti, bet dažnai būna nustelbiami tų žymiai garsiau besireiškiančių kitų. Todėl visi šiuolaikiški meną kuriantys žmonės (įskaitant ir mus / mane) turėtų bent jau suvokti ir gerbti šį skirtumą.

Kah Bee: Davidas Graeberis teigia, kad Peterio Kropotkino darbai reprezentuoja alternatyvią darvinizmo mokyklą, atsiradusią Rusijoje (XX a. pr.), kuri pagrindiniu evoliucinių pokyčių varikliu laiko ne konkurenciją, o bendradarbiavimą³, ir mano, kad „gyvūnų bendradarbiavimas dažnai neturi nieko bendra su išlikimu ar reprodukcija, bet pats savaime teikia malonumą.“ Tarkime, kad žmogus

iš prigimties nėra „skaičiuojantis ekonominis subjektas, siekiantis maksimaliai patenkinti savo interesus“, tarkime, kad nesame natūraliai savanaudiškos būtybės ir iš tikrųjų *mėgaujamės* padėdami vieni kitiems. Darosi įdomu, kaip giliai mumyse slypi tas primestas savanaudiškumas.

Meno kontekste individo išskirtinumo pasakojimas yra giliai įsišaknijęs, persipynęs su mūsų vertybių sistemomis ir glaudžiai susijęs su menamomis išlikimo galimybėmis. Kiek esu prisirišusi prie šios idėjos? Esu Švedijos meno stipendijų komiteto dvejiems metams skiriamos kūrybinės stipendijos gavėja, tad argi ši atlygio sistema nesuteikia man pajamų kaip menininkei? Kaip susimoku už nuomą?

Šiandien atradau, kad 2018 m. jau esi rašiusi apie tai esė. Ir – oho! Man tikrai atrodo, kad joje aptari daugelį čia pateiktų klausimų daug detaliau ir atidžiau, nei sugebėčiau pati. Tiesą sakant, man tiesiog norėtusi visą tekstą pacituoti. Šioje vietoje rašai apie 2017 m. Švedijos meno stipendijų buhalterinę ataskaitą ir remdamasi joje pateiktais skaičiais klausi, kaip daugelis galėtų, kad ir laikinai, tapti „idealiu menininku“:

„[...]kaip matome iš *Konstnärsmåndens årsredovisning 2017*, viena pagrindinių stipendijų teikėjų šiuo metu gali patenkinti tik 1568 paraiškas (įskaitant visų rūšių stipendijas) iš pateikiamų 8540. Tuomet prognozuočiau, kad vienas iš 200–300 pretendentų per metus gali tapti anksčiau aprašytu idealiu menininku ir pelnyti abi stipendijas: vieną pragyvenimui ir vieną kūrybinės studijos išlaikymui. Sutikrinus šį sąrašą su sąrašu menininkų, gavusių stipendijas individualiems projektams, užtikrinančias pakankamą finansavimą labiau išplėtotai kūrybai, galima numanyti, kad apie 100 menininkų per metus gali pasinaudoti visais šiais šaltiniais vienu kartu. 5 iš 10 būtų iš Malmės. Apie 10 visoje Švedijoje būtų nevakarietiškai skambančiais vardais. Ne menininkų grupės, ne duetai ar kolektyvai.

Į šį platų ekskursą leidausi gerai suvokdama nenuginčijamą tiesą, kad visų žmonių poreikių nepatenkinsi, tiesiog bandydama įsivaizduoti, ką aprėpia sutartis su Malmės universitetu, ir kokie galėtų būti tie keli šimtai atskirų individualių projektų aprašų, savo buvimu gilinančių kitų

individų atskirtį. Ne daugiau kaip trys šimtai save pačius atstovaujančių menininkų visoje Švedijoje, pasirašiusių sutartis savo vardu, vykdančių pakankamai reikšmingą veiklą, kad savarankiškai stotų prieš komisiją ir pelnytų stipendiją. Norėčiau jų situaciją pavadinti trim šimtais atskirties atvejų, kad taptų aiškiau, kokią prasmę atskirtis turi mano naratyvo ekonomikoje.“⁴

Svarstau, kaip būtų galima šią atskirtį skatinančią situaciją pertvarkyti. Galbūt dalijant stipendijas viliamasi, kad yra begalė būdų atskiriems individams maišytis tarpusavyje⁵ – bet ar tai pagrįstas lūkestis, ar tik dingstis man pačiai lengviau susitaikyti su tuo, kad gavau stipendiją ir dėl to jaučiu kaltę?⁶

Kokios privilegijos suteikiamos su kiekviena patenkinta paraiška, kiekvienu pirkimu, užsakymu, kvietimu? Kokie galimi būdai dalintis ir permąstyti tuos pranašumus? Šiuo metu tai jau nebėra nauja – norėčiau pasakyti, kad jau dabar matau, kaip mano draugai pradeda kasdienėje praktikoje kelti šiuos klausimus, negailėdami vieni kitiems rūpesčio, laiko ir resursų – O. dokumentuoja savo draugų parodas, L. suplauna indus po mūsų popietinio kavos gėrimo, I. rengia ir leidžia savo draugų knygas. Kasdien ką nors iš jų išmokstu. Žinau, kad šie pavyzdžiai atrodo menki palyginti su visur vyraujančia struktūras formuojančia kapitalo logika. Taip pat jie neturėtų tapti pateisinimu prisitaikymui, o kaip tik atkreipti dėmesį į jau vykstančius apmąstymus ir įgyvendinamas praktikas: ką įmanoma sukurti ar išplėtoti? Jau dabar daug darome ir galime daryti – palaikyti vieni kitus, padėti, laikant tai savaime prasmingu tikslu.

Ar gali spjauti į šulinį ir tuo pačiu nuoširdžiai juo rūpintis ne tik dėl patogumo ar norint pasirodyti? Neseniai geras draugas man sakė: „Kritika taip pat gali būti meilės išraiška. O mylėti dažnai nelengva, reikalauja daug darbo.“ Jo žinutę gavau labai reikiamu metu ir suprantu, kad puoselėti tokią meilę ar rūpestį taip pat nėra lengva. Turiu omeny, juk niekas nėra lengva, tai kodėl turėtų būti lengva mylėti? Tuo tarpu, galime vėl grįžti prie Davido Graeberio, kuris sako, kad ir pati kritika

gali tapti sąžalstais, nes „taikant kritikos logiką perdėtai nuosekliai, sukuriama kone gnostinė tikrovės samprata, pagal kurią vienintelė mūsų galimybė yra būti žmogumi, kuris supranta, kad pasaulis neteisingas.”⁷ Toliau jis rašo:

„Bet man atrodo, kad radikalios teorijos visuomet lieka įstrigusios tarp šio ir kito, marksistinio, momento, kai bandoma suprasti taisykles, visas paslėptas galios struktūras ir būdus, kuriais kiekviena iš pažiūros nekalta institucija prisideda prie tam tikros didesnės visumos, orientuotos į dominavimą ir engimą, reproduktivumą. Taigi, priėmus kritiką pernelyg rimtai, ji praranda savo prasmę, nes tampa nebeįmanoma ką nors įsivaizduoti už jos ribų. Tada darosi reikalinga ir būtina visiško lūžio logika. Kas nors atsitiks, nežinau, galbūt labai didelės riaušės, ir joms tebeverdant iš pusrū užgims naujas pasaulis. Yra maištininkų, kurie būtent tai ir sako.”⁸

Man rodos, jau anksčiau kalbėjome apie įvairias šio reiškinio versijas mūsų bendruose darbuose – tiek apie momentinio pasitenkinimo troškimą, tiek apie potraukį romantizuoti radikalų lūžį, kai tikri, giluminiai pokyčiai vyksta vėžlio greičiu, palaipsniui, galbūt nepastebimai, be jokių sprogstamų įvykių, atskiriančių vieną pusę nuo kitos. Mūsų darbo pobūdis gali būti nuobodus ir bauginamai banalus, Arendt tikriausiai paniekintų mus kaip biurokrates nevykėles⁹ – bet tokia yra mūsų politinė realybė galimų pokyčių atžvilgiu. Nors pati esu visiškai nuoboda, nesutinku su Graeberiu, kai jis menkina didelių riaušių vertę (be to, jis rašė 2012 m.) – pastaruoju metu turėjome progą pamatyti tokių lūžių veiksmingumą.

Simona: Aš, jei galima taip pasakyti, esu griaušančios jėgos, nuolat atsiduriančios akistatoje su savo pražūtimi, pavyzdys. Sutinku ir pati teigiu, kad be kritikos, t. y. be visuomenės sąmoningumo ir savo padėties kontekste suvokimo, žodžiu, tiesiog be kritikos, neįmanomas nei bendrumas, nei kolektyviškumas, nei pokyčiai. Neturint kur išlieti pyktį, grupę ar kolektyvą gali tiesiog uždusinti jos pačios mandagumas ir

melas. Todėl, nors pirmiausia klausėme, ar palaikymas gali sustiprinti kolektyviškumą, aš teigčiau, kad jį labiau stiprina nepaklusnumas.

Kurios palaikymo struktūros yra skirtos išlaikymui (veiklos palaikymui, išgyvenimui) ir kurios – pokyčiams? Kodėl pokyčius vertiname labiau nei išlaikymą, ypač mene?

Simona: Būna pokyčiai ir būna *pokyčiai*. Pavyzdžiui, jei, tarkime, po penkerių metų didelė kultūrinė institucija paveikta „Black Lives Matter“ judėjimo nuspręstų tiesiog apsivalyti ir iš tikrųjų įdarbintų BPOC (įskaitant atitinkamą proporciją QTBPOC) žmonių aukštesnėse pozicijose, tai būtų vertingas pokytis. (Be to, tai reikštų, kad jau gyvename svajonių utopijoje, kurioje išnyko baltųjų viršenybė ir heteronormatyvumas, taigi...)

Bet jei, tarkime, (didelė) kultūrinė institucija nusprendžia išnaikinti joje jau egzistuojančias struktūras (galbūt esančias jos plyšiuose ar paraštėse), arba išstumti žmones, kurie jau transformavo šią instituciją pasėję joje gerų pokyčių pradą, tai būtų destruktivūs pokyčiai, skausminga, be to, galiausiai niekur nevedanti instrumentalizacija. Išgyvenau tai net kelis kartus, mačiau kaip kiti pakliūva išlaikymo procesams į nagus.

Stipriausios palaikymo struktūros yra orientuotos tiek į išlaikymą (tiesiog pastangas išgyventi), tiek į pokyčius – arba pačiu savo egzistavimu atspindi pokyčius – galvoju apie vidutinio dydžio nepriklausomas institucijas, tokias kaip Berlyno „Savvy Contemporary“.

Kokie santykiai vyrauja tarp kuratorių, menininkų ir institucijų? Kokius vaidmenis mes atliekame ir kaip palaikome vieni kitus? Kaip galime pakeisti savo darbą, komunikaciją, parodų kuravimą ir institucijų formavimą, kad taptume labiau palaikantys?

Simona: Ką palaikantys? Yra daugybė dalykų, kuriuos galėtume palaikyti arba kuriems galėtume priešintis... Tai tikra problema:

kultūros institucijos plaukia pasroviui vaikydamosis naujausių madų kaip ir kiekviena kita korporacinė organizacija. Jeigu kalba eina apie klimato kaitą, darome štai taip. Arba stengiamės laikytis priešakyje ir porą parodų skiriame paremti BPOC kovą. Prieš dvejus metus svarbiausias dalykas buvo atmintis, poezija ir abstrakcijų apėjimas. Kažkur Vakaruose. Ar galėtų muziejus per naktį nuspręsti tapti nehierarchiniu, sutarimu pagrįstu, dialogu paremtu kolektyvu? Ar meno galerija gali per naktį nuspręsti tapti šokių mokykla, jei toje vietoje šito labiau reikia? Ar nors viena didelė institucija galėtų liautis siekusi įtvirtinti savo meno sampratos formuotojos vaidmenį (arba bent jau rafinuoto visuomenės veidrodžio vaidmenį)?

Kas tada pasikeistų? Tos pačios vidutinės ir smulkios nepriklausomos organizacijos, vis dažniau veikiančios tik kaip gyvenimo aprašymų užpildytojos arba pratybų poligonai „geradariams“ ir būsimam elitui? Gal aš per daug irzliai kalbu, o gal pastaruoju metu tiesiog dažnai susiduriu su nepajudinamais, mitiniais modeliais, tad bandant galvoti apie plačias galimybes kompromisui mano protas tiesiog išsijungia.

Mintinis eksperimentas: kaip atrodytų didelė institucija, tarkim, šiuolaikinio ar modernaus meno muziejus, staiga tapęs kolektyvu, nehierarchiniu dariniu, kur kiekvienas darbuotojas po lygiai pasidalina atsakomybę ir naudą, kur niekas nesibaimina, jog praras darbą, o valdžios mechanizmas apima visus darbuotojus ir yra pagrįstas sutarimu bei nepaklusnumu? Tuo pačiu metu jis ir toliau funkcionuotų kaip institucija, o ne meninis projektas ar tiesiog keistenybė... Dažnai svajoju apie visuomenės, iš naujo sukurtas pagal tai, kas aprašyta romanuose, tiksliau apie Octavios Butler garsiąją trilogiją *Xenogenesis* arba *Lilith's Brood*.

Ar tokia institucija taptų kovos lauku? Kas nutiktų jos turimoms ir būsimoms kolekcijoms bei archyvams? Kaip tokioje institucijoje reikštųsi prieinamumas ir palaikymas? Ar rasistinių ir seksistinių pažiūrų darbuotojai galiausiai būtų sutartinai išspirti iš tokio kolektyvo, ar taptų „teisėtomis“ savo pačių versijomis?

Kartą sapnavau tokią vietą – o gal tai buvo reali vieta Moldovos sostinėje?.. didžiulis, apleistas muziejus, pripildytas atsitiktinių iš jo saugyklų ir rūšių ištrauktų kūrinių, iškabinėtų kiekviename priplėkusiame kampe. O jo darbuotojai susėdę kieme prie laužo.

¹ Iš Elizos Gauger tviterio paskyros: "prieš keletą metų gyvenau nelegalioje menų komunoje viename Ouklando sandėlyje. replika „ei, namų taisyklėse aiškiai nurodytos tyliosios valandos, prašau naudotis ausinėmis" išaugo į milžinišką ginčą el. pašto grupėje. vėlgi, turiu pabrėžti: niekas niekada nevalė virtuvės"

² Žinau, kad čia jau suplaku bendruomenę, kolektyvą, komuną – bet, na, supranti, kur link suku.

³ Graeber, David (2014 m. sausis) „What’s the point If We Can’t Have Fun?“, publikuota *The Baffler* nr. 24, nuoroda: <https://thebaffler.com/salvos/whats-the-point-if-we-cant-have-fun>

⁴ Dumitriu, Simona (2018 m. lapkritis) „Patirčių vertimas į erdvę: pedagogika su pinigais ir be jų“, publikuota *Paletten* #312-313 Švedų k. pavadinimu „Att omsätta erfarenheter i rum: pedagogiker med och utan pengar“

⁵ Man taip pat svarbu pabrėžti, kad *Konstnärsmännen* yra išskirtinė paramos sistema šios šalies menininkams ne tik dėl to, kad veikia kaip nepamainomas pragyvenimo šaltinis tiek man, tiek daugeliui kitų menininkų, bet ir dėl to, kad šiuo metu tikėtina, kad dešiniuosius ir kairiosius Švedijos partijoms teks bendradarbiauti rengiant biudžetą, ir darosi akivaizdu, kad dabartinės palaikymo sistemos gali lengvai būti išardytos. Taigi pripažįstu ir savo pačios šališkumą, norą ją rūpintis ir ją apsaugoti, tuo pačiu metu permąstant.

⁶ SD: Tiesa, atlikdama savo skaičiavimus labiau galvojau ne apie palaikymo struktūrų išardymą, o veikiau apie faktą, kad tobulo paramos prašytojo su tobulomis perspektyvomis apibūdinime užkoduotas konkretus modelis, nepalaikantis gilaus, ilgalaikio bendradarbiavimo ar kolektyvinio mąstymo.

KBC: Tikrai taip, ir sutinku, kad galbūt raginu (ar bandau raginti) menininkus nepriimti šio modelio kaip duotybės ir tuo pačiu kvestionuoti tą vienaatvę.

⁷ Atsiprašau, kad tiek daug cituoju Davidą Graeberį. Graeber, David ir Kuo, Michelle (2012) „Another World“, publikuota *Artforum* 2012 m. vasarą <https://www.artforum.com/print/201206/michelle-kuo-talks-with-david-graeber-31099>

⁸ ten pat.

⁹ Kodėl vis įsivaizduoju, kaip Arendt mane terorizuoja!?